

การพัฒนาสังคมตามหลักสังคหะธรรม 4*

SOCIAL DEVELOPMENT ACCORDING TO THE 4 SANGHADHAMMA PRINCIPLES

พระณาฤทธิ์ โภพสุทธโร (มาส)¹, พระไพศาล โชติวโร (ท้าวสาลี)² และ ฐานพัฒน์ สุนทรดี³

PharNarith Meas¹, Phra Phaisal Chotivaro² and Thanapat Subuddee³

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

¹⁻³ Master's Degree of Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Buddhaphanya Sri Dvarati Buddhist Collage, Thailand

Corresponding author E-mail: tanaphots2@gmail.com

Received 2 February 2024; Revised 26 February 2024; Accepted 29 February 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อนำเสนอบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมตามหลักพัฒนาสังคมของพระพุทธศาสนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเน้นข้อมูลเอกสารวิชาการและข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอแบบความเรียง ผลการศึกษาพบว่าความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมโดยภาพรวมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ จึงทำให้ที่มีโครงการและกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาสังคมในมิติต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการปกครอง ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติ ด้านอนุรักษ์และพัฒนาฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ด้านสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ด้านสังคมสงเคราะห์การพัฒนาด้วยอย่างการส่งเสริมอาชีพแก่คนยากจนในชุมชน ซึ่งโครงการและกิจกรรมที่ได้ดำเนินการนี้มีความสอดคล้องกับพันธกิจของคณะสงฆ์ โดยเอาสังคหะธรรม 4 ที่

Citation:

* พระณาฤทธิ์ โภพสุทธโร (มาส), พระไพศาล โชติวโร (ท้าวสาลี) และ ฐานพัฒน์ สุนทรดี. (2567). การพัฒนาสังคมตามหลักสังคหะธรรม 4. วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม, 2(1), 40-52.

PharNarith Meas, Phra Phaisal Chotivaro and Thanapat Subuddee. (2024). Social Development According to the 4 Sanghadhamma Principles. Journal of Interdisciplinary Social Development, 2(1), 40-52.;

DOI: <https://doi.org/10.14456/jisdiadp.2023.25>

Website: <https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JISDIADP/>

เป็นหลักธรรมของพระพุทธเจ้า มาแสดงบทบาทในด้านการพัฒนาสังคม โดยเป็นศูนย์กลางของจิตใจของประชาชน และเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน เน้นการส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำและทำหน้าที่คอยให้คำปรึกษา จึงทำให้ประชาชนในเขตพื้นที่บริการของวัดอื่น ๆ มีความสามัคคีกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น และสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: การพัฒนาสังคม, หลักสังคหะธรรม 4, วิถีพุทธ

Abstract

The purpose of this academic article is to present the roles in social development according to the social development principles of Buddhism. The research methodology mainly focuses on academic documents and field data. Then bring the data to content analysis and present it in essay form. The results of the study revealed that the importance of social development as a whole is very important. Therefore, there are projects and activities to promote social development in various dimensions such as Welfare Education Administrative, Environmental Development, Nature Conservation, Conservation and Development of Art and Cultural Revival Public Utility Public Relations Social Work is also developed. For example, to promote occupations for the poor people in the community that the projects and activities undertaken are consistent with the mission of the Sangha. By taking Sangha Dharma 4 which is the principles of the Buddha to play a role in social development by being the center of the minds of the people and is the center of community activities, focusing on encouraging people to follow the principles of Buddhism. The monks are the leaders and serve to give advice. As a result, the people in the

service area of other temples are harmonious and being generous to others and society as a whole.

Keywords: Social Development, The 4 Sanghadharma Principles, Buddhist Way

บทนำ

การพัฒนาสังคมตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่กำลังนิยมในบริบทปัจจุบัน ได้นำหลักธรรมพระพุทธศาสนาเข้าร่วมในกาแก้ไขปัญหาสังคม และการช่วยเหลือเกื้อกูลไปตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำหลักธรรมไปใช้ในการพัฒนาสังคม ไปตามสภาพแวดล้อมของสังคมวัฒนธรรมวิถีชีวิตของประชาชนเพื่อสร้างความปรองดองเอื้ออาทรในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นรูปแบบหลักการปฏิบัติแนวความคิดด้านพระพุทธศาสนา มาบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ที่ประจักษ์คือ แนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ได้มาจากการศึกษาปฏิบัติไปตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกอบไปด้วยภูมิรู้ทางธรรมและภูมิรู้ทางโลก ที่มีความเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนาต่อการดำเนินชีวิตในมุมมองเห็นโลกอย่างแท้จริง สามารถพึ่งตนเองได้ในการทำประโยชน์ต่อสังคม ร่วมกันรักษาทำกิจกรรมสร้างสรรค์พัฒนาไปตามรูปแบบแนวคิดทางพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึงกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “...(1) การพัฒนาคน โดยพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ ครอบคลุมพฤติกรรมจิตใจ และปัญญา (2) การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคนที่พัฒนาเต็มระบบนั้นเป็นตัวกลาง หรือเป็นแกนกลาง ด้วยการเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์ร่วมใหญ่ให้เป็นระบบแห่งการดำรงอยู่ด้วยดี...” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549)

บทบาทต่อการพัฒนาสังคมเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ต้องรับผิดชอบภาระหน้าที่ในการเอื้ออาทรต่อประชาชนที่มาอาศัยในสถานที่วัด หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องสำคัญต่อสังคม วัดจึงเป็นสถาบันศึกษาที่เรียนรู้ต่างๆ ต่อวิชาการหลักหลายมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไปให้คนสมบูรณ์ในศีลธรรม พัฒนาตามรูปแบบแนวพุทธให้ความสำคัญต่อการพึ่งตนเองเป็นลักษณะของการปฏิบัติและการกระทำไปพร้อมกันต่อสังคม วัดจึงมี

ความสำคัญต่อชุมชน โดยเฉพาะการมีบทบาทต่อสังคมอย่างมากมายมีพระสงฆ์ เป็นผู้นำของการพัฒนาสังคมที่ประชาชนให้ความเคารพเป็นตัวอย่างต่อชนรุ่นหลังในการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า วัดจึงเป็นที่นัดหมายของผู้คนมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน คือ ทำบุญ ปฏิบัติธรรม อมรมจิตใจ พัฒนาความรู้ ช่วยเหลือสังคม ยกย่องศีลธรรม สร้างความสามัคคี เป็นต้น ด้วยเอาหลักสังคหะธรรม 4 เพื่อสร้างสังคมให้มีความพัฒนาขึ้นอย่างร่มเย็นในร่มเงาอันเย็นแห่งพระธรรมอันวิเศษของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาหมู่บ้านพัฒนาสังคม และด้วยความเคารพสักการะ และศรัทธาต่อหลวงพ่อดต่อพระสงฆ์เมื่อหลวงพ่อดขอร้องให้ชาวบ้านช่วยเหลือทำอะไร ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาหมู่บ้านสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ สร้างศาลา วัด ล้วนแล้วแต่ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือเป็นอย่างดี อีกอย่างหนึ่งพระสงฆ์ยังถือว่าเป็นผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาด้วย วัดเป็นศูนย์ให้ความรู้ความสว่างทั้งทางธรรมและทางโลก ให้ความสว่างทางธรรมะ การปฏิบัติธรรม และเป็นที่พักพิงให้คำแนะนำแก่ผู้คนที่ประสบปัญหาขอคำแนะนำทางชีวิต ยกตัวอย่างในบทบาททั้งทางธรรมและทางโลกที่ผ่านมา นับได้ว่าเป็นคุณูปการต่อ ชาวบ้านทั่วไป ให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือต่อผู้ที่ด้อยโอกาสต่อครอบครัวที่ยากจนให้มีอาชีพ ให้การช่วยเหลือให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่ยากจน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ดี การปลูกต้นไม้เสริมเป็นประจำทุกปี (พระครูปัญญาวิสุทธิสุนทร, 2546) ดังนั้นการที่วัดมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ ก็เกิดจากพระสงฆ์เป็นส่วนสำคัญต่อการสนับสนุนในการพัฒนาสังคมและการช่วยเหลือที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมเป็นผู้ช่วยสนับสนุนพัฒนาให้ดีขึ้นโดยศักยภาพของชุมชน ให้การศึกษาสงเคราะห์หรือบริการสังคมส่งเสริมอาชีพตลอดจนถึงส่งเสริมวัฒนธรรมประจำชาติ เผยแผ่หลักธรรมคำของพระพุทธศาสนาให้สังคมได้ยึดปฏิบัติตามเพื่อเป็นประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน ทำให้สังคมมีศีลธรรมมีสามัคคีตามแนวทางของวิถีพุทธสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้เขียนบทความวิชาการจึงมีแรงบันดาลใจต่อหลักแนวคิด “บทความการพัฒนาสังคมตามหลักสังคหะธรรม 4 ตามวิถีพุทธ” เป็นแนวทางในการพัฒนา เพื่อนำต้นแบบเหล่านั้นไปเผยแพร่และต่อยอดในการใช้ประโยชน์พัฒนาสังคมให้บรรลุเป้าหมายเพื่อความสุขความเจริญต่อไป

การพัฒนาสังคม

การส่งเสริมการพัฒนาสังคมมนุษย์ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติมากที่สุดนับตั้งแต่การก่อตั้งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า การที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิดตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาแล้ว การส่งเสริมการพัฒนาสังคมมนุษย์โดยส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรม ในเรื่องของความเสียละ มีความเอื้อเฟื้อต่อกันในสังคมมีประโยชน์ต่อบุคคลที่เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเพื่อเกิดจากการมีหลักธรรมประจำใจ คือ อโลภะ ไม่โลภ อโทสะ ไม่ประทุษร้าย โกรธเคืองผู้อื่น อโมหะ ไม่หลงงมงายในอบายมุข เมตตา ความรักใคร่ กรุณา ความสงสาร ปราบณาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดี และ อุเบกขา ความเป็นกลางไม่ลำเอียง แล้วจึงแสดงออกทางพฤติกรรมเป็นการให้ทาน ปิยาจา มีวาจาเป็นที่รัก อตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม และสมานัตตตา วางตนเหมาะสมแก่ฐานะของตน สู้ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการชวนชวนรับใช้ผู้อื่น เพื่อให้ท่านได้รับประโยชน์ และตนก็ได้รับประโยชน์ เป็นอานิสงส์ คือ ความสุขใจ ทั้งหมดนี้นำไปสู่สังคมที่สงบเย็น และเป็นประโยชน์ ร่วมกัน และหากมีการปฏิบัติต่อไป จะถึงความเป็นที่สุด คือ ประโยชน์อันยิ่ง

การติดต่อประสานงาน

ในการติดต่อประสานงานเป็นเสมือนเส้นโลหิตที่หล่อเลี้ยงองค์กร ให้เกิดความราบรื่นตามระบบงาน เพราะการทำงานร่วมกันอาจก่อให้เกิดอุปสรรคทางการปฏิบัติมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าองค์กรนั้นมีขนาดใหญ่ และแต่ละหน่วยงานต่างก็ทำงานของตนเองโดยไม่คำนึงถึงหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ย่อมทำให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นไม่สามารถดำเนินกิจการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ การประสานงานก็คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มคนในหน่วยงานขององค์กร ทำงานร่วมกันมีความสมัครสมานสามัคคีต่อกัน เพื่อยังผลให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด เป็นการทำให้งานสำเร็จเร็วตามความมุ่งหมาย ทั้งยังประหยัดเวลา ประหยัดทรัพยากร ขจัดความขัดแย้ง และลดการซ้ำซ้อนในการทำงานทำให้บุคลากรขององค์กรตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบ วัตถุประสงค์เป้าหมาย และมาตรฐานการปฏิบัติขององค์กรเป็นหลัก

เมื่อกล่าวถึงการติดต่อประสานงาน สามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือ การประสานงานจากระดับบนลงล่าง (Vertical Coordination) และการประสานงานในระดับเดียวกัน (Horizontal Coordination) (ปรีชา หงส์ไกรเลิศ, 2526)

รูปแบบแรก การติดต่อประสานงานจากระดับบนลงล่าง (Vertical Coordination) หรือเรียกว่าการประสานงานในแนวตั้งเป็นการประสานงานต่างระดับสายการบังคับบัญชาจากระดับบนลงสู่ระดับล่างการประสานงานแบบบนลงล่างกระทำโดย

1. กำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจนและควรกระทำเป็นลายลักษณ์อักษร
2. หน่วยงานแต่ละหน่วยงานจะต้องมีอำนาจหน้าที่ในการสั่งการและประสานงาน
3. การสั่งการและการประสานงานควรดำเนินการตามลำดับจากระดับบนลงมาระดับล่าง คือ จากระดับกระทรวงลงมา กรม กอง และฝ่ายต่าง ๆ ตามลำดับ

รูปแบบที่สอง การติดต่อประสานงานในระดับเดียวกัน หรือ เรียกว่าการประสานงานในแนวนอน การประสานงานประเภทนี้ หน่วยงานในระดับต่าง ๆ ที่มีฐานะเท่าเทียมกัน ประสานงานกันเอง การติดต่อประสานงานในระดับเดียวกัน อาจกระทำในรูปแบบเป็นทางการ (Formal) หรือไม่เป็นทางการ (Informal) ก็ได้

รูปแบบของการติดต่อประสานงานโดยใช้แผนเป็นเครื่องมือจึงมี 2 รูปแบบ คือ

1. การติดต่อประสานงานโดยแผน (Coordination by Plan) การประสานงานในกรณีนี้ ภาวะแวดล้อมขององค์กรจะคงที่และสามารถที่จะคาดการณ์ได้ล่วงหน้า การประสานงานจึงสามารถดำเนินไปตามแผน ซึ่งได้กำหนดรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าได้
2. การติดต่อประสานงานโดยผลที่เกิดขึ้น (Coordination By feedback) การประสานงาน ในกรณีนี้จะตรงกันข้ามกับการประสานงานโดยแผน คือ เป็นกรณีที่สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่สามารถที่จะคาดการณ์ล่วงหน้าได้ กล่าวโดย

สรุป การวางแผนและการติดต่อประสานงานก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติงานในด้านใดก็ตาม ดังนั้นการวางแผนการประสานงานเป็นการผสานความร่วมมือร่วมใจของบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน การร่วมมือกันทำงานจะช่วยประหยัด

ทรัพยากรการบริหาร เช่น บุคลากร เวลา งบประมาณ วัสดุ เป็นต้น และช่วยลดปัญหาการทำงานซ้ำซ้อนของบุคลากรแต่ละฝ่าย ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานได้ เพราะบุคลากรมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันในการทำงานทำให้มีการเชื่อมโยงความคิดไปในทิศทางเดียวกันและอาจเกิดความคิดใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานต่อไปได้ ที่สำคัญงานจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางพุทธศาสนามีหลักธรรมมากมายที่เชื่อมโยงหรือเป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการติดต่อประสานงาน เพราะหลักธรรมเหล่านั้นเอื้อต่อการประสานงานได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักธรรมเหล่านี้ไว้เพื่อประโยชน์แก่การพบปะ เจรจา วางแผน ในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ที่เราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน โดยการประยุกต์หลักธรรมเหล่านั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์และผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ ในที่นี้ผู้เขียนจะนำหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุธรรม มาประยุกต์ใช้กับการประสานงานหรือการวางแผน เพราะหลักธรรมสังคหวัตถุนี้จัดได้ว่าเป็นคุณูปการอย่างยิ่งในการติดต่อประสานงาน (John Welsley and Son, 1958) ดังนี้

สังคหวัตถุ 4 ในฐานะเป็นเครื่องมือการวางแผนและการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ

ในมุมมองของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงหลักธรรมต่าง ๆ ไว้มากมายที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพขององค์กร เช่น หลักธรรมเพื่อการบริหารสำหรับตัวผู้บริหาร ผู้ตาม หรือที่เรียกว่าพุทธวิธีในการครองใจคน แนวคิดหลักเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ในเรื่องการวางแผนและการประสานงานนี้ ผู้เขียนขอเสนอหลักธรรมที่สำคัญข้อหนึ่ง ทางพระพุทธศาสนา ในส่วนของ หัวข้อธรรมว่า สังคหวัตถุ 4 เพื่อศึกษาและนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนและการประสานงาน

สังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว หมายถึง ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ ในสามัคคี หลักการสังเคราะห์ ประกอบด้วย

1. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาสดชื่นน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึง แสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมนินดี

3. อตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

ข้อที่ 1 ทาน คือ การให้ ได้แก่การเสียสละสิ่งของต่าง ๆ ของตน หรือให้ความรู้ทางโลกและ ทางธรรม เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น การให้นั้นจะให้ผลดีเต็มที่เมื่อผู้ให้สามารถเอาชนะใจตนเอง ขจัดความตระหนือออกไปจากใจได้ คือให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่หวังผลตอบแทนจากผู้รับ “ท ท มิตตา นิคนถติ” ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ (พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต), 2546)

ข้อที่ 2 ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปญวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์

ข้อที่ 3 อตถจริยา หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยน้ำใสใจจริง ด้วยความปรารถนาดีต่อกัน การบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยไม่หวังผลประโยชน์เพื่อตน รวมถึงการ ขวนขวายช่วยเหลือผู้อื่นให้สำเร็จประโยชน์ตามที่เขาขอร้อง

ข้อที่ 4 สมานัตตตา แปลตามบาลีว่า "ปฏิบัติต่อผู้อื่นเสมอด้วยตนเอง" หรือเทียบสำนวนไทย คือ "เอาใจเขามาใส่ใจเรา" คือการพยายามเข้าใจเขา เข้าใจความคิดเขา พิจารณาสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อความคิดเขา ว่าถ้าเกิดเหตุการณ์ต่างๆ อย่างนั้นกับเราบ้าง เราจะรู้สึกอย่างไร เราจะทำอย่างไร และที่สำคัญเราจะต้องการความช่วยเหลืออะไร เมื่อเข้าใจเขาแล้วก็จะสามารถช่วยสงเคราะห์และปฏิบัติต่อเขาด้วยทาน วาจา กิริยา ที่เหมาะสมไปตามกำลัง ถ้าเราทำได้เราจะเป็นเพื่อนที่รู้ใจ เป็นที่รักของใครต่อใครอีกหลายคน

ผู้เขียนสรุปสังคหวัตถุ 4 ประการดังกล่าวมาแล้ว อำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
2. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน
3. เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ
4. เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี
5. ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

แนวคิดและนิยามการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดการพัฒนาที่สำคัญ ในการนิยามความหมายสามารถพิจารณาได้จากรูปคำศัพท์2 คำที่ประกอบขึ้นเป็นแนวคิดนี้ ได้แก่คำว่า“พัฒนา” และ “ยั่งยืน” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้ให้นิยามไว้ว่า“พัฒนา” หมายถึง ทำให้เจริญ และ“ยั่งยืน”หมายถึง ยืนยง อยู่ยาวนาน เช่นขอให้มีความสุขยั่งยืน คงทน

ดังนั้น จากนิยามข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การทำให้เจริญอย่างยั่งยืน อยู่ได้นานในรายงานเรื่อง“อนาคตร่วมของเรา” (Our Common Future) หรือ “Brundtland Report”ของสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) ได้นิยามการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าหมายถึง “วิธีการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง” ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของแนวคิดนี้อยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรโลกโดยยังสามารถรักษาระดับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ไม่ให้เกินศักยภาพการผลิตของธรรมชาติ และมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมตามแนวคิด Triple bottom line ของจอห์น เอลคิงตัน (John Elkington) ที่ประกอบด้วย Profit People-Planet ซึ่งมีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือ กำไร (Profit) ในทางเศรษฐศาสตร์มนุษย์(People) หรือทุนมนุษย์และโลก (Planet) หรือทุนธรรมชาติ สำหรับแนวคิดที่เป็นองค์ประกอบของการพัฒนาอย่างยั่งยืนมี

3 ประการ ได้แก่ 1) แนวคิดทางเศรษฐกิจ คือ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต้องเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพมีความสมดุล และเป็นประโยชน์ต่อประชากรส่วนใหญ่ 2) แนวคิดทางสังคม คือ การแสวงหาและรักษาไว้ซึ่งความมีเสถียรภาพของระบบสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างคนแต่ละรุ่น การกำจัดความยากจน การรักษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของคนทุกระดับในสังคม โดยเฉพาะระดับรากหญ้าในกระบวนการตัดสินใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และ 3) แนวคิดทางสิ่งแวดล้อม คือ การรักษาหรืออนุรักษ์ระบบกายภาพและชีววิทยา รวมถึงการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เกิดเสถียรภาพในระบบนิเวศของโลก ซึ่งต้องครอบคลุมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาด้วย (อนันตชัย ยูรประถม, 2557)

ส่วนนิยามในบริบทประเทศไทยนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546) ได้นำเสนอเกี่ยวกับที่มาและนิยามของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทยว่าในการจัดทำข้อเสนอของประเทศไทยในการประชุมสุดยอดของโลก ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ณ นครโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2545 นั้น คณะอนุกรรมการกำกับการอนุรักษ์ตามแผนปฏิบัติการ 21 และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีหน้าที่เป็นคณะกรรมการเตรียมการประชุมสุดยอดฯ ของประเทศได้ร่วมกับสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย จัดระดมความคิดเห็นจากภาคีต่างๆ ได้ข้อยุติด้านคำนิยามของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย เป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุก ๆ ด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม” ตามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนข้างต้น จะพบว่ามีแนวคิดมาจาก 3 แนวทางด้วยกัน คือ 1) แนวทางด้านนิเวศวิทยาซึ่งให้ความสำคัญกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและความยั่งยืนทางนิเวศในระยะยาว 2) แนวทางด้านสังคมที่จะต้องสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่องโดยคำนึงถึงความเป็นธรรมทางสังคมและการรักษาคุณภาพชีวิตของประชากร และ 3) แนวทางด้านเศรษฐกิจที่

การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานการรักษาทุนทางธรรมชาติไว้ใช้ประโยชน์
สำหรับคนรุ่นปัจจุบันและรุ่นอนาคต

สรุป การพัฒนาที่ยั่งยืนมีองค์ประกอบแนวคิด 3 ประการ (Klarin, 2018) คือ
1) แนวคิดด้านการพัฒนา (The Concept of Development) คือ เป็นการพัฒนาทาง
เศรษฐกิจและสังคมภายใต้ข้อจำกัดด้านระบบนิเวศ 2) แนวคิดด้านความจำเป็นพื้นฐาน (The
Concept of Needs) คือ เป็นการกระจายทรัพยากรเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับทุกคน และ
3) แนวคิดเกี่ยวกับคนในรุ่นอนาคต (The Concept of Future Generation) คือ เป็น
ความสามารถที่เป็นไปได้ในการใช้ทรัพยากรในระยะยาว เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตสำหรับคนในรุ่น
อนาคตจากแนวคิดที่กล่าวมาทั้งหมดอาจสรุปเป็นนิยามได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนา
อย่างสมดุลทั้ง 3 มิติ คือ สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถ
ส่งต่อการพัฒนาให้มีผลต่อเนื่องไปยังคนในรุ่นอนาคต

สรุป

การส่งเสริมการพัฒนาสังคมมนุษย์ตามหลักพระศาสนาเป็นมีความสัมพันธ์กับ
ธรรมชาตินมากที่สุดนับตั้งแต่การก่อตั้งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า การเผยแผ่หลักธรรม
การสร้างองค์กรสงฆ์ การสร้างศาสนสถาน การกำหนดรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนา และวิธีการ
ดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่มีความใกล้ชิดและเกี่ยวพันกับธรรมชาติ ทั้งที่เป็นมนุษย์ สัตว์ ดิน น้ำ
ป่า และอากาศ หรือแม้แต่เรื่องของกฎธรรมชาติ การที่พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับ
ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิดตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาแล้วนี้มีเหตุผล และวัตถุประสงค์ที่
สำคัญ คือ การเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าก็เพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญเพียรภาวนา ปฏิบัติตนเพื่อ
ละกิเลส อุกุศล ต่าง ๆ ที่เกาะกุมจิตใจให้บริสุทธิ์หมดจดเพื่อมรรคผล และนิพพาน

มนุษย์จะอยู่ไม่ได้ถ้าขาดปัจจัยสี่เป็นจุดเริ่มต้น ฉะนั้นจึงต้องมีอาหาร เครื่องนุ่งห่มเป็น
ต้น แต่มนุษย์ในสังคมนี้มีกำลัง มีความสามารถ มีโอกาสไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงต้อง
ช่วยเหลือเอื้อเพื่อแบ่งปันกัน ถ้าแต่ละคนต่างคิดจะเอา จะได้อย่างเดียว คนที่ไม่มีกำลังไม่มี
ความสามารถ ด้อยโอกาส ก็อยู่ได้ด้วยความยากแค้นลำบาก ทำให้มีการแย่งชิงเบียดเบียนกัน
มาก สังคมก็ไม่มีความสุข ดังนั้น จุดประสงค์สูงสุดของการเสียสละ คือ ความสุข และเพื่อบำบัด

หรือสนองความต้องการของมนุษย์ ในด้านปัจจัยภายในคือสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับจิตใจ และปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ หลักการเสียสละ คือ อย่าคิดแต่จะเอาต้องมีการให้ควบคู่ไปด้วยจะได้มีชีวิตและสังคมที่มีความสมดุล ซึ่งหลักเกื้อกูลอนุเคราะห์สงเคราะห์ตนเองและผู้อื่น ให้แก่คนหรือสัตว์เพื่อประโยชน์แก่เขาในชีวิตที่เป็นอยู่ ให้อภัยจิตใจเสียสละแท้จริง โดยไม่หวังอะไรตอบแทน การให้นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตน ให้ปัญญาเจริญสมบูรณ์เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้บริบูรณ์ผู้สละหรือผู้ให้จะเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจะเป็น หิน ภูเขา หรือต้นไม้ ความสำเร็จอยู่ที่ความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวมุ่งมั่นแน่วแน่ไปในกระบวนการศึกษาพัฒนาตนเอง

ประโยชน์ของการพัฒนามนุษย์ทำให้เป็นผู้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ไม่ประทุษร้ายผู้อื่นมีเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พลอยยินดีกับบุคคลผู้ที่ประสบผลสำเร็จ รู้ในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำไม่หลงมัวเมาในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ และบุคคล ในครอบครัว และบุคคลที่อยู่รวมกัน ในสังคม มนุษย์มีการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แบ่งความสุขของตนให้กับผู้อื่นด้วยการสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อให้เกิดความสุขที่ยิ่งใหญ่ มีความอนุเคราะห์เกื้อกูลกันในด้านต่าง ๆ แล้ว ย่อมส่งผลถึงสังคมไทยหรือสังคมโลกได้อยู่กันอย่างร่มเย็นสงบสุข ถ้าสังคมครอบครัวมีการปลูกฝังความเสียสละทั้งทางวัตถุ และทางอารมณ์แล้วความสงบสุขย่อมเกิดขึ้นในสังคม ในการประยุกต์ในเรื่องของ กุศลมูล ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นการสละอารมณ์ความอยาก ความพยาบาท ความหลงผิด ให้ออกจากจิตใจของตน เพื่อการบำเพ็ญในสิ่งที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป ในการนำหลักความเสียสละมาประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์อันบุคคลพึงกระทำนั้นเป็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับก่อน เพื่อขจัดกิเลสภายในใจของตนเองให้หมดไป การส่งเสริมการพัฒนาสังคม มนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการส่งเสริมให้บุคคลได้ทำความดีในด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคม ประเทศชาติได้อย่างมีความสุขเพราะบุคคลที่ประกอบด้วย คุณงามความดี เช่น เป็นผู้รู้จักความเสียสละทางอารมณ์ ลด ละเลิก ความโลภ โกรธ หลง ที่อยู่ในจิตใจของตนเอง ถ้าสังคมรู้จักการเสียสละให้มากแล้วสิ่งที่วุ่นวายที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าคนในสังคมเป็นบุคคลที่ยอมเสียสละผลประโยชน์ของตนเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ที่จะช่วยให้ประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน ด้วยความสัตย์ ซื่อสัตย์ และเสียสละปฏิบัติต่อกันอย่างสม่ำเสมอสละประโยชน์ส่วนน้อยยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็น

สำคัญ จะเห็นว่า การส่งเสริมการพัฒนาสังคมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของความเสียสละในพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในวิถีชีวิตได้ ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในหลักธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยทำให้บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติมีความสุขในการดำรงชีวิตได้ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

พระเทพ โชตตินฺธโน (ถาจ), อัมพร เกิดलग และธนรัฐ สะอาดเอี่ยม. (2561). วัดแสงบูรพา จังหวัดสุรินทร์: บทบาทของวัดด้านการพัฒนาสังคมตามวิถีพุทธ. วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 9(1).

อุเทน สุข ทวีญาติ และ พระมหาดำเนินฐิตวิริโย. (2559). วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่, 2(1).

จิตติวุฒิ หมั่นมี. (2554). สังคหะวัตถุ 4 เครื่องมือการวางแผนและการติดต่อประสานงานสู่ความสำเร็จ, มจร, 3(1).

พระพันธ์วัฒน์ ธมมวฑฒโน (ภูมิรัง) และ วิทยา ทองดี. (2565). สังคมไทยกับการพัฒนาแบบยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(3).